Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 2 (2024) · “Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaning dolzarb muammolari, yechimlari va istiqbollari” mavzusidagi ilmiy-amaliy...

summasini o‘z ichiga olgan) qiymati yoki tovarning fizik hajmi soliq solish obyekti hisoblanadi.

Internet saytlari:

1. www.lex.uz (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi)
2. www.treasury.uz (O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G‘aznachiligi);
3. www.gov.uz (O‘zbekiston Respublikasining Hukumat portali);
4. www.mf.uz (O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi);
5. www.stat.uz (O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistikasi qo‘mitasi).
6. www.soliq.uz (O‘zbekiston Respublikasining Davlat soliq qo‘mitasi);

DAVLAT MAQSADLI JAMG`ARMALARI VA ULARNING MOHIYATI

Saydakbarova Madinaxon Anisbekovna
TDIU Andijon fakulteti, “Mutaxasislik fanlari” kafedrasi o’qituvchisi
Foziljonov Azimiddin Asildin o’g’li
TDIU Andijon fakulteti “Bank ishi va audit” yo’nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Davlatning maqsadli jamg`armalari ahamiyati vazifalari tashkiliy-huquqiy asoslar haqida yoritib berilgan.*

***Kalit so`zlar:*** *Byudjet, jamg`armalar,*

Mamlakat miqyosida turli shakldagi moliyaviy resurslarning yetarlilik darajasi jamiyatni yanada barqaror rivojlanishida, iqtisodiy murakkabliklar va moliyaviy-iqtisodiy tanglik holatlaridan halos etuvchi manba sifatida ham namoyon bo'ladi. Bugungi kunda har qanday davlat moliya tizimi oldiga qo'yilgan muhim vazifalardan biri – shubhasiz, davlat maqsadli jamg`armalarining faoliyatidan unumli foydalanish hisoblanadi. Umuman olganda, davlat maqsadli jamg’armalari - davlatning alohida xarajatlarini moliyalashtirish uchun mamlakatning byudjet tizimi tarkibiy qismi sifatida jamlanadigan mablag`lar bo'lib, ularning maqsadli yo`naltirilishi ustidan davlat nazoratini ta'minlash maqsadida amaldagi me’yoriy hujjatlarga muvofiq shakllantirilgan jamg`armalardir. Bundan tashqari, iqtisodiy adabiyotlarda, byudjetdan tashqari jamg’larmalarda bir qator o’ziga xos ta’riflar berib o`tilgan. Bu kabi jamg’armalarning iqtisodiy mohiyatini to’laroq ochib berishda taniqli iqtisodchi olimlar o`zlarining fikrlarini bildirib o`tishgan.

Byudjetdan tashqari jamg`armalar - bu ba'zan ijtimoiy ehtiyojlarni moliya bilan ta'minlash uchun davlat tomonidan jalb qilinadigan va operativ mustaqillik asosida kompleks ravishda sarflanadigan moliya resurslarini qayta taqsimlash va foydalanish shaklidir. G`arb mamlakatlarida bundan jamg`armalar soni 30 tadan 80 tagacha yetishi mumkin. Bunda byudjetdan tashqari jamg`armalarning hukumat ta’siridan holiligi va moliyaviy jihatdan mustaqilligiga urg`u berib o’tilgan. Biroq, bu omil

Published: 28.03.2024

Cite this article: Saydakbarova Madinaxon Anisbekovna, Foziljonov Azimiddin Asildin o’g’li (2024). Davlat maqsadli jamg`armalari va ularning mohiyati. Emro Science and Education, 1(2). https://journal.emro.uz/public/maqola/181

© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

davlatning iqtisodiy va siyosiy holatidan kelib chiqqan holda bir biridan farq qilinishi mumkin. Sababi, post industrial davlatlarda bozor iqtisodiyoti deyarli shakllanib bo’lgan hamda moliyaviy institutlar o`z-o`zini mustaqil idora qila oladi. Shuningdek, ular davlatning byudjet-soliq siyosatini yuritishida ham bevosita muhim ishtirokchi hisoblanadilar. Aksincha, bozor iqtisodiyoti hali to`liq shakllanmagan yoki unda davlatning ishtiroki va nazorati saqlanib qolgan davlatlarda bu kabi jamg`amalar bevosita hukumat nazorati ostida faoliyat olib boradilar.

Davlatning byudjetdan tashqari jamg'armalari markaziy va mahalliy davlat boshqaruv organlari ixtiyoridagi qat’iy maqsadli xususiyatga ega bo'lgan moliyaviy mablag'lar yig'indisidir. Ular har bir alohida davlat moliya tizimining ajralmas bo'g'ini hisoblanadi. Bu jamg'armalarni moliyaviy mablag'larining shakllanishi, taqsimlanishi va resurslardan maqsadli yo’lda foydalanishi bevosita moliyaviy me’yoriy-huquqiy hujjatlar bilan muvofiqlashtiriladi va tartibga solinadi.

Bugungi kunda, dunyoning juda ko`p davlatlarida idoralar, vazirliklar va ulkan xo`jalik subyektlari ixtiyorida ham ko`plab jamg`armalar tashkil etilgan.Rivojlangan mamalkatlarning ilg`or tajribalariga tayanib aytish mumkinki, odatda, byudjetdan tashqari davlat jamg`armalari shartli ikki yo`l orqali tashkil etiladi. Xususan: 1.Ma'lum bir xarajatlarini davlat byudjetidan ajratiladigan mablag`lar hisobidan muhim umumjamiyat ahamiyatini kasb etuvchi muammolarni hal etish uchun tashkil etiladi. Byudjetdan tashqari davlat jamg`armasini shaxsiy (o`zlik), maxsus ajratma va badallar mablag`lari hisobidan tashkil etiladi. Masalan, qator davlatlarda daromadi cheklangan va ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamini moliyavny qo`llab quvvatlash maqsadida davlat byudjeti ko`magida maxsus sotsial sug`urta fondlari tashkil etilgan. Boshqa byudjetdan tashqari davlat jamg`armalarini tashkil etish muqaddam ma'lum bo`lmagan, ammo ishlab chikarishning rivojlanishi, xizmat kursatish ko`lamini kengayishi va moliyaviy siyosatni o`zgartirish natajasida paydo bo`ladigan muammolarni maqsadli va manzilli bartaraf etish maqsadida amalga oshiriladigan. Shunday vaziyat shakllanganda hukumat byudjetdan tashkari davlat jamg`armasini tashkil etish uchun maxsus qaror qabul qiladi. Bizda ham yuqorida qayd etilgan vaziyatga o`xshash holat vujudga kelishi va mamlakatni ijtimoiy yo`naltirilgan bozor munosabatlariga bosqichma-bosqich o`tishi munosabati bilan 2004-2009 moliya yillarini o’zida qamrab olgan byudjetdan tashkari "Maktab ta'lim jamgarmasi tashkil etildi.

Mamlakatimizda mustaqillikning dastlabki kunlaridan boshlab, byudjetdan tashqari davlat jamg`armalari tashkil etish va ularni davr talabidan kelib chiqqan holda davrga moslashtirish chora-tadbirlari amalga oshirilib kelinmoqda. 2002 - yil moliya yiliga qadar byudjetdan tashqari davlat jamg`armalari muxtor ravishda moliyaviy resurslarini shakllantnrish va ulardan maqsadli yo`nalishlarda 17 foydalanish keng qo`llanib kelinar edi. Ammo ayrim davlatning maqsadli fondlarida o`z vaqtida va to`liqligicha moliviy resurslarni shakllanmaganligi, aholiga berilayotgan va tarqatilayotgan moliyaviy resurslarda kechikish, uzilgan hollari tez-

tez uchray boshladi. Buni oldini olish maqsadida 2002 - yildan boshlab ulkan umumjamiyat ahamiyat kasb etuvchi ayrim davlatning maksadli fondlarini O`zbekiston Repsublikasi Moliya vazirligi tasarrufida bo`lishi ma'qul topildi. Keyinchalik, 2013-yil 26-dekabrda mamlakatimiz amaliyotida yangilik bo`lgan “Byudjet kodeksi” qabul qilinishi munosabati bilan, ushbu qonun o`z kuchini yo`qotdi. Ushbu kodeks endilikda, mamlakatimiz byudjet tizmi byudjetlari uchun tayanch huquqiy asosga aylandi. Shuningdek, yangi kodeksda byudjet tizimi byudjetlari bilan bog`liq bir qator o`zgarish va qo’shimchalar qayd etildi. Jumladan, davlat maqsadli jamg`armalar tushumchasi bir qator kengayib, huquqiy maqomi mustahkamlandi. Demak, Byudjet kodeksining 6-bobi aynan ”Davlat maqsadli jamg'armalari va byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari jamg'armalari” deb nomlanib, ushbu soha rivoji yo`lida ulkan qadam tashlandi. Endilikda, davlat maqsadli jamg`armalari qatoriga bir qator yangi jamg`armalar qo’shilib, mavjudlarining tashkiliy asosi qaytadan ko`rib chiqildi. Davlat konsolidatsiyalashgan byudjeti tarkibida Davlat byudjeti hamda O`zbekiston Respublikasi Tiklanish va taraqqiyot jamg`armasi byudjeti bilna bir qatorda Davlat maqsadli jamg`armalari byudjeti alohida ajratib ko`rsatilgan bo’lib, kodeksning 36-moddasida quyidagilar davlat maqsadli jamg`armalari sifatida ko`rsatib o`tilgan: - O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi; - O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Respublika yo'l jamg'armasi; - Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar jamg'armasi; - O'zbekiston Respublikasining Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi; - O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari, akademik litseylar va tibbiyot muassasalarini rekonstruktsiya qilish, mukammal ta'mirlash va jihozlash jamg'armasi; O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi huzuridagi Oliy o'quv yurtlarining moddiy-texnika bazasini rivojlantirish jamg'armasi. Shuningdek, har bir davlat maqsadli jamg`armalarining faoliyat sohasi, maqsadi va vazifalari, boshqaruv organi, byudjet loyihasi va hisobotlarini tuzish tartibini, qolaversa, daromadlar manbalari hamda xarajatlar yo`nalishlari bilan bog`liq me’yorlar ko’rsatib o’tilgan.

Davlat maqsadli jamg`armalari iqtisodiyotning ustuvor sohalarini qo`shimcha moliyaviy resurslar bilan ta'minlash hamda har xil maxsus fondlar ko`magida aholiga sotsial xizmatlar ko`lamini kengaytirish kabi vazifalarni bajaradi. Odatda, maqsadli jamg`armalar ijtimoiy maqsadlarga yo`naltirilgan va iqtisodiy yo`naltirilgan jamg`armlarga ajratiladi. Ijtimoiy maqsadli jamg`armalar deganda, aholini hamda unga ijimoiy xizmatlar ko`rsatuvchi ijtimoiy sohani qo`llabquvvatlovchi jamg`armalar tushunilsa, iqtisodiy maqsadli jamg`armalarga esa, iqtisodiyot yetakchi tarmoq va sohalarini qo`shimcha moliyaviy resurslar bilan ta’minlash yoki aloihida tarmoqni yanada rivojlantirish uchun tashkil etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Ahmedov D.Q. Ijtimoiy ta’minot huquqi. Darslik. –T. TDYUI nashriyoti, 2008. 406 бет.
2. Allayorov Sh., Toshmuxamedova D., Davlat pensiya ta’minoti.O‘quv qo‘llanma.-Toshkent, T.:Iqtisod-Moliya 2015.-248 b; 83
3. Jun Peng. State and Local Pension Fund Management. (Public Administration and Public Policy) 0th Edition . USA: Publisher: Auerbach Publications (August 21, 2008). – P. 280.
4. Malikov T., Jalilov P., Byudjet-soliq siyosati. Mongrafiya. T.: Akademnashr, 2011.472 b.
5. Mirzamahmudov M.M. Maqsadli jamg‘armalardan foydalanish samaradorligini oshirish mexanizmini takomillashtirish. Monografiya. - T.:«IQTISOD-MOLIYA». 2013.-112 b.;

Internet saytlari:

6. www.lex.uz (O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi)
7. www.treasury.uz (O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi G‘aznachiligi);
8. www.gov.uz (O‘zbekiston Respublikasining Hukumat portali);
9. www.mf.uz (O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi);
10. www.stat.uz (O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistikasi qo‘mitasi).
11. www.soliq.uz (O‘zbekiston Respublikasining Davlat soliq qo‘mitasi);

MOLIYA TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA BANK, SOLIQ, SUG’URTA TASHKILOTLARINING O‘RNI VA ROLI

Xasanova Guljamol Botirali qizi
Andijon Davlat Universiteti 1-kurs magistranti

Mamalakatimizda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi natijasida tijorat banklarining yangi elektron xizmatlariga yanada talab ortmoqda. Aholi o’rtasida bank ofislariga bormasdan, oddiygina telefon, komputer va boshqa texnologiyalar orqali ko’plab amaliyotlar bajarishlari ommalashgan. Istalgan bankning mobil ilovasi orqali yoki rasmiy saytiga kirib kerakli ma’lumotga ega bo’lish, to’lovlar amalga oshirish, kreditlar rasmiylashtirish, omonotlar ochish va shikoyat yoki arizalarini yo’lllash mumkin.

Bugungi kunda barcha ma’lumotlar raqamalashtirilganligi tufayli, oldin ma’lum muddat kutib turiladigan operatsiyalar bir zumda amalga oshirilmoqda.

Bu axborot-komunikatsiyalarning shiddat bilan hayotimizga kirib kelishi bilan barcha sohalarda shu jumladan moliyaviy xizmatlar bozorida ham keskin raqobatni kuchaytirmoqda.